

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІКО – ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ТРАНСПОРТУ**

На правах рукопису

ПЄЛЄВІН Євген Юрійович

УДК 001.378.124:72 (09) (Тимофієнко)

**ДІЯЛЬНІСТЬ В.І. ТИМОФІЄНКА (1941–2007)
У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ІСТОРІЇ АРХІТЕКТУРИ ТА
МІСТОБУДУВАННЯ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 07. 00. 07 – історія науки й техніки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата історичних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі політології Одеського національного політехнічного університету Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
Сухотеріна Любов Іванівна
Одеський національний політехнічний університет,
завідувач кафедри політології

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, с.н.с.
Гамалія Віра Миколаївна
Державний економіко-технологічний університет
транспорту, завідувач кафедри філософії та історії науки і
техніки

кандидат історичних наук
Звонкова Галина Леонідівна
науковий співробітник Відділу історії науки і техніки
Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та
історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України

Захист відбудеться 2 березня 2017 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої Вченої ради Д 26.820.02 у Державному економіко-технологічному університеті транспорту за адресою:

03115, м. Київ, вул. Котельникова 29/18, ауд. 304.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного економіко-технологічного університету транспорту за адресою: 03049, м. Київ, вул. Лукашевича, 19.

Автореферат розіслано 27 січня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат історичних наук

Ю.А. Бердниченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. З набуттям Україною незалежності перед вітчизняним науковим загалом повстало фундаментальне завдання формування теоретико-концептуальних засад нової історико-культурної парадигми. Одним з його напрямків стало визначення специфічних національних рис української архітектурної та містобудівної традиції та включення її до загальнонаціонального культурного контексту. Серед тих, хто доклав багато зусиль до формування нових ідейних підвалин розвитку вітчизняної історії архітектури та містобудування **Володимир Іванович Тимофієнко (1941–2007)** по праву займає провідне місце. Академік, доктор мистецтвознавства, професор, віце-президент Української академії архітектури, заслужений діяч науки і техніки України, двічі лауреат Державних премій України в галузі архітектури 2002 та 2007 рр., В.І. Тимофієнко є автором низки наукових праць, які було покладено у фундамент окремого напрямку досліджень з вивчення та систематизації української архітектурної та містобудівної спадщини. На сторінках таких його робіт, як «Міста Північного Причорномор'я у другій половині XVIII століття» (1984), «Формування містобудівельної культури Півдня України» (1986), «Енциклопедія архітектурної спадщини України» (1995), «Зодчі України кінця XVIII – початку XX століть: Біографічний покажчик» (1999), «Архітектура та монументальне мистецтво: терміни та поняття» (2002), «Історія Української архітектури» (2003) відкривається широка панорама розвитку вітчизняної інженерно-будівельної думки та архітектурної творчості у їх історичному та сучасному вимірах.

Незважаючи на вагомий внесок В.І. Тимофієнка у становлення нової української науки періоду незалежності, його ім'я досі залишається на периферії фахового інтересу вітчизняних істориків науки. Слід зазначити, що на сьогодні той помітний науковий доробок, який залишив після себе В.І. Тимофієнко, привертає увагу спеціалістів у сфері архітектурної теорії і практики та здебільшого використовується на прикладному рівні (В. Альошин, Р. Владимирська, С. Курбатов, В. Лисенко, Н. Мельник, В. Мироненко, Е. Моргун, Н. Сапак та ін.), або згадується у контексті краєзнавчих штудій науково-популярного характеру (В. Бахнев, О. Губарь, Г. Калугін, В. Пілявський, Л. Розен, А. Станчев та ін.). Проте, враховуючи обсяги та зміст науково-дослідних напрацювань вченого, його роль у формуванні енциклопедичних підвалин нової історико-культурної парадигми незалежної України, теоретико-методологічний та експертний внесок дослідника у становлення пам'яткоохоронної справи, науковий спадок В.І. Тимофієнка потребує ретельного осмислення та систематизації у категоріях історії науки. Все викладене вище дозволяє говорити про актуальність проведеного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження має безпосередній зв'язок з науковими темами «Інтелігенція Півдня України у загальнонаціональному політичному процесі» (№ держреєстрації 0111U006726) та «Науково-технічна діяльність Півдня України в історичній ретроспективі» (№

держреєстрації 0111U009484), які виконувалися на кафедрі політології Одеського національного політехнічного університету.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у комплексному вивченні життєвого шляху, наукової і громадської діяльності В.І. Тимофієнка, його внеску у формування енциклопедичних підвалин нової історико-культурної парадигми незалежної України в цілому та у розвиток історії архітектури та містобудування зокрема.

Для реалізації *мети* визначені такі основні *завдання*:

- проаналізувати стан дослідження та джерельну базу проблеми;
- розкрити умови формування наукового світогляду В.І. Тимофієнка;
- розробити періодизацію життя та творчої спадщини В.І. Тимофієнка;
- проаналізувати основні напрями наукових досліджень вченого;
- з'ясувати значення наукової спадщини В.І. Тимофієнка в контексті розвитку вітчизняної історії архітектури та містобудування.

Об'єктом дослідження є розвиток історії вітчизняної архітектури та містобудування в останній третині ХХ – поч. ХХІ століть.

Предметом дослідження є науково-творча діяльність В.І. Тимофієнка в галузі історії вітчизняної архітектури та містобудування в контексті становлення нової історико-культурної парадигми незалежної України.

Хронологічні межі дослідження визначаються роками життя та діяльності В.І. Тимофієнка (1941–2007). Особлива увага приділена періоду від 1965–2007 рр. – нижня межа є часом становлення вченого як особистості і науковця, а верхня – датою смерті. Проте, для з'ясування окремих подій та розуміння їх наслідків, інколи доводиться відходити від означених хронологічних меж.

Наукова новизна виконаної праці полягає в тому, що

вперше в українській історіографії на основі виявлених і репрезентативних джерел комплексно досліджено життєвий шлях і наукову спадщину В.І. Тимофієнка і встановлено її періодизацію; проаналізовано й систематизовано опубліковані праці вченого, що дало змогу значно поглибити знання стосовно подальшого розвитку вітчизняної історії архітектури і містобудування;

отримав подальший розвиток ряд нових оцінених положень стосовно проблематики та класифікації досліджень В.І. Тимофієнка в контексті розвитку конкретних дослідних напрямків у сфері історії архітектури та містобудування;

удосконалено бібліографію вченого.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дослідження можуть бути використані для підготовки узагальнюючих праць з історії архітектури та містобудування, укладання бібліографічного довідника, присвяченого В.І. Тимофієнку, при створенні історіографічних праць та навчальних посібників, українського біографічного архітектурного словника, досліджень, присвячених історії Одеси та Південного регіону України в цілому, робіт з історії багатьох науково-дослідних установ України: Науково-дослідного інституту теорії та історії архітектури і містобудування, Інституту історії України, Інституту мистецтвознавства, фольклористики і етнології імені М.Т. Рильського НАН України, Української академії архітектури тощо.

Особистий внесок здобувача. Наукові результати і висновки отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертації було викладено і обговорено на: Восьмій Міжнародній науково-практичній конференції «Бъдещето въпроси от света на наука – 2012» (Болгарія, м. Софія, 12–16 грудня 2012 р.) (2012); IV всеукраїнській науковій конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук» (м. Дніпропетровськ, 15 липня 2014 р.) (2014); Двадцятій Всеукраїнській конференції молодих істориків науки, техніки і освіти та спеціалістів «Наука України як фактор національної безпеки» (м. Київ, 17 квітня 2015 р.) (2015); 14 Всеукраїнській конференції «Актуальні питання історії науки і техніки» (м. Львів, 8–10 жовтня 2015 р.) (2015); XIV Міжнародній молодіжній науково-практичній конференції «Історія розвитку науки, техніки та освіти» (м. Київ, 14 квітня 2016 р.) (2016); Двадцять першій Всеукраїнській конференції молодих істориків науки, техніки і освіти та спеціалістів за темою «Модернізація науково-технологічної політики України» (м. Київ, 15 квітня 2016 р.) (2016).

Публікації. За результатами досліджень опубліковано 15 наукових праць, 9 статей у наукових фахових виданнях (з яких 1 стаття у іноземному виданні та 3 статті у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз), 6 тез доповідей в збірниках конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків (199 сторінок основного тексту, списку використаних джерел і літератури (618 найменувань) і 6 додатків на 7 сторінках. Загальний обсяг – 283 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **«Вступі»** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено об'єкт та предмет дослідження, сформульовано його мету та завдання, вказано на наукову новизну отриманих результатів, розкрито зв'язок дисертації з науковими програмами і темами, охарактеризовані теоретико-методологічні підвалини дослідження, окреслені його теоретичне та прикладне значення, визначена структура роботи.

У першому розділі **«Історіографія проблеми, джерельна база та методологія дослідження»** розглянуто етапи наукової розробки теми, джерельна база та методологічні засади дослідження.

У підрозділі 1.1. **«Історіографія проблеми»** зазначається, що не дивлячись на великі заслуги В.І. Тимофійенка у формуванні теоретико-методологічних підвалин історико-архітектурної науки в Україні та широку популярність його робіт у наукових колах, аналізу його наукової і практичної діяльності досі здійснено не було. Публікації мали здебільшого довідковий або публіцистичний характер. Відсутній також узагальнюючий аналіз наукових напрацювань вченого, не систематизоване предметне поле його дослідних розвідок, не виділені основні напрямки його діяльності. Донині також не існує ґрунтового життєпису вченого. Оприлюднені біографічні дані мають довідковий характер. Окремі етапи наукової кар'єри вченого подано фрагментарно й стисло.

Вивчення спадщини В.І. Тимофійенка велося спеціалістами з окремих наук (істориками, архітекторами, містобудівниками), які переслідували конкретну мету. Звичайно, це не дозволило охопити усю багатогранну і міждисциплінарну за своїм характером творчу спадщину Володимира Івановича. Хоча у вітчизняній історико-архітектурній та містобудівній літературі роль вченого у розвитку світової науки інколи висвітлювалася, все ж багатоплановість наукових інтересів В.І. Тимофійенка дробить його цілісний образ на безліч окремих біографічних деталей.

Перші оцінки наукового доробку В.І. Тимофійенка з'явилися у рецензіях та критичних відгуках його колег: Г.Є. Бобош [1], І.Ф. Кураса [2] та ін. Усі вони позитивно оцінювали наукові доробки, експертну та редакторську діяльність В.І. Тимофійенка, підкреслювали сумлінність, професійну ерудованість і високу фахову кваліфікацію дослідника. Зокрема на початку 2000-х рр. з'явилася група рецензій на резонансне авторське видання В.І. Тимофійенка енциклопедичного характеру «Зодчі України кінця XVIII – початку XX століть. Біографічний довідник» (1999). Серед них, перед усім, слід назвати ґрунтовні відгуки його колеги і соратника з багатьох наукових проєктів А.О. Пучкова [3].

Ім'я В.І. Тимофійенка та його внесок у розвиток архітектурної науки доби незалежності згадується у довідкових статтях «Почесні доктори НДІТІАМ 1996–1998 рр.» [4] та «Почесні доктори НДІТІАМ (1996–2002 рр.)» [5], у фаховому збірнику «Теорія та історія архітектури і містобудування» за 1998 та 2002 рр. відповідно. Важливу сторінку історіографії В.І. Тимофійенка складають його біографічні довідки, розташовані на різноманітних офіційних ресурсах. Так, на офіційному сайті Інституту історії України НАН України, де вчений працював з 1979 по 1987 рр., подається цінна інформація.

Інші джерела даної групи виявилися менш інформативними. На офіційному порталі Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського НАН України, де В.І. Тимофійенко працював 1987–2003 рр., його ім'я як лауреата двох Державних премій відзначено у презентаційній статті в контексті досягнень цієї «багатопрфільної установи, яка об'єднує основні народознавчі та мистецтвознавчі дисципліни».

Важлива складова історіографії В.І. Тимофійенка представлена різноманітними ювілейними публікаціями, присвяченими відзначенню пам'ятних дат в історії

-
1. Бобош Г.Є. Формування архітектури мурованих церков Галичини кінці XVIII – початку XX ст. (на прикладі Львівської єпархії): автореферат дис...канд. архітектури: 18.00.01 / Бобош Галина Євгенівна. – Львів, 2005. – 22 с.
 2. Курас І.Ф. Розвиток соціогуманітарних досліджень у Національній академії наук України 1999–2003. До 85-річчя Національної академії наук України / І.Ф. Курас, В.М. Геєць, О.С. Онищенко, І.М. Дзюба – Київ, 2003. – 208 с.
 3. Пучков А. Является ли архитектурная наука предметом Государственной премии? / А. Пучков // Архитектура и престиж. – 2001. – № 1 (17). – С. 100.
 4. Почесні доктори НДІТІАМ 1996–1998 рр. // Теорія та іст. архітектури і містобудування. – Київ : НДІТІАМ, 1998. – Вип. 3. На честь Григорія Никоновича Логвина. – С. 232–235.
 5. Почесні доктори НДІТІАМ (1996–2002 рр.) // Теорія та іст. архітектури і містобудування. – Київ : НДІТІАМ, 2002. – Вип. 5. На честь Олени Марківни Годованюк. – С. 427–430.

провідних дослідних закладів країни, де в свій час працював вчений. В них ім'я Володимира Івановича згадується у контексті історії академічної або освітньої установи та її окремих підрозділів.

Відмічений Володимир Іванович і у ювілейному біографічному есе «Простір у науці і Людина у науковому просторі», яке підготувала Я. Верменич до 100-річчя академіка НАН України П.Т. Тронька (2015), зокрема, у частині, де йдеться про його діяльність у сфері охорони пам'яток, підготовку енциклопедичного «Зводу пам'яток історії та культури України» та «проблеми історичної урбаністики, як їх бачив П.Т. Тронько» [6].

Вкрай важливий внесок у історіографію В.І. Тимофієнка було зроблено В.П. Дахном у ґрунтовному матеріалі «До 50-ліття Державного науково-дослідного інституту теорії та історії архітектури і містобудування», в якому розкрито основні віхи становлення та розвитку академічної установи і на фоні широкої історичної панорами висвітлено місце генерації науковців, що прийшла в Інститут у непрості часи – період 1960–1980 рр. Серед них був і В.І. Тимофієнко, якого В.П. Дахно охарактеризував, як «фахівця з досвідом» [7].

Ім'я В.І. Тимофієнка неодноразово згадується Володимиром Дахном серед авторів визначних праць, що вийшли в світ під егідою Інституту у період 1960–1980-рр. (зокрема, до здобутків Інституту віднесено авторські праці В.І. Тимофієнка «Архитектура Крыма» «Одесса» (1983 р.), «Формирование градостроительной культуры Юга Украины» (1986) та у контексті підготовки матеріалів до «Зводу пам'яток історії і культури народів СРСР» (по УРСР) по розділу «Пам'ятки архітектури і містобудування».

Серед надбань Інституту наступного переломного десятиріччя «визначною подією» названо вихід у складних умовах економічної кризи 1990-х рр. авторитетного пам'яткоохоронного журналу «Архітектурна спадщина України» та Додатків до нього, за редагування яких протягом 1994–1997 рр. відповідав В.І. Тимофієнко. Окремо відзначені й монографічні дослідження В.І. Тимофієнка 1990-х рр., що склали «золотий фонд» інтелектуального надбання Інституту («Брами, огорожі й ворота у забудові південних міст» (1994) [8] та «Енциклопедія архітектурної спадщини України. Тематичний словник багатотомного видання» (1995) [9].

Якісно новий етап історіографії В.І. Тимофієнка починається у 2008 р., після смерті вченого. Відкриває його поява некрологів. На сьогодні саме дана категорія

-
6. Верменич Я.В. Простір у науці і Людина у науковому просторі: До 100-річчя академіка НАН України П.Т. Тронька / Я.В. Верменич; відп. ред. В.А. Смолій. НАН України. Інститут історії України, Відділ історичної регіоналістики. – К.: Інститут історії України, 2015. – 76 с.
 7. Дахно В. До 50-ліття Державного науково-дослідного інституту теорії та історії архітектури і містобудування / В. Дахно. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.alyoshin.ru/Files/publika/dahno/dahno_nditiam.html
 8. Тимофієнко В.І. Брами, огорожі й ворота у забудові південних міст / В.І. Тимофієнко. – К.: НДІТІАМ, 1994. – 68 с.: іл.
 9. Тимофієнко В.І. Енциклопедія архітектурної спадщини України: тематичний словник багатотомового видання / В.І. Тимофієнко; Українська академія архітектури. – К.: [б.в.], 1995 р. – 365 с.

джерел надає нам найбільш повну інформацію про В.І. Тимофієнка як дослідника та людину. Серед помітних назвемо некрологи, що з'явилися у провідних галузевих виданнях, авторство яких належить колезі В.І. Тимофієнка А.О. Пучкову: «Слово пам'яті» (Пам'ятки України) [10], «Історик архітектури Володимир Тимофієнко» (А+С.) [11], «Володимир Іванович Тимофієнко» (Вісник Укр. Нац. комітету ІСОМОС) [12].

На сторінках «Студій Мистецтвознавчих» (2008) Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського розміщено меморіальний матеріал О. Кащенко, присвячений В.І. Тимофієнку, де відзначається, що за переліком високих звань і посад стоїть «талановита людина, ерудит, новатор-учений, безмежно відданий обраній ще в молоді роки науковій справі», надано високу оцінку науковому методу В.І. Тимофієнка, який «поєднав у себе системність та синергетичність», зазначено, що як лектор-професор В.І. Тимофієнко універсально поєднував у своїй академічній діяльності традиційну інформацію з новітньою. Наприкінці спогадів О. Кащенко підкреслює, що «науково-творчий доробок професора Володимира Тимофієнка ще довго слугуватиме поступальному розвитку української архітектури та мистецтва» [13, с. 159].

Особливо цінною з точки зору відбудови історіографії В.І. Тимофієнка є колективна стаття співробітників Інституту проблем сучасного мистецтва академії мистецтв України, присвячена пам'яті Володимира Івановича, яка побачила світ у 5-му випуску збірника наукових праць «Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження пам'яток культурної спадщини» [14]. Автори класифікують доробок вченого за двома групами: за жанром і за хронологією. У статті також окреслюються магістральні напрями наукових досліджень В.І. Тимофієнка, до яких належить історія містобудування південних міст України XVIII–XIX ст., тобто доби класицизму й ампіру. Як зазначено у статті, «в цій царині він залишив знаменну спадщину, майже «закривши» загальні питання становлення розпланувальної структури міст Півдня» [Там само, с. 375].

Володимир Іванович визначається колегами також як видатний архівіст: «Історика виховували не лише бібліотеки, але й тиша архівно-пошукової роботи. Праця в архівах – знак якості наукового співробітника» [Там само, с. 376].

10. Слово пам'яті [Некролог В. І. Тимофієнка] // Пам'ятки України. –2008. – № 1. – С. 102–105. – Без підп. (А. Пучков)

11. Пучков А. Історик архітектури Володимир Тимофієнко [Некролог] // А+С. – 2008. – № 1. – С. 160.

12. Пучков А. Володимир Іванович Тимофієнко [Некролог] // Вісник Укр. Нац. комітету ІСОМОС. – К., 2008. – Т. II, ч. 1. – С. 91–92: портр.

13. Кащенко О. Володимир Іванович Тимофієнко (05.02.1941 – 11.12.2007) / О. Кащенко // Студії мистецтвознавчі. – К.: ІМФЕ НАН України, 2008. – № 1(21). – С. 158–159.

14. Пам'яті Володимира Івановича Тимофієнка // Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження пам'яток культурної спадщини: Збір. наук. праць з мистецтвознавства, архітектурознавства і культурології / Ін-т проблем сучасного мистецтва Акад. мистецтв України; Редкол.: В.Д. Сидоренко (голова), А.О. Пучков, О.В. Сіткарьова та ін.– К., 2008. – Вип.5.– 400 с.

Окремо відзначено внесок В.І. Тимофієнка у систематизацію архітектурно-містобудівної спадщини України та у популяризацію історії архітектури в цілому: «Без наукових праць Володимира Івановича важко уявити сучасне українське архітектурознавство, він залишив у ньому яскравий, значний, помітний слід. Будучи справжнім, майже останнім знавцем справи, Володимир Іванович мав дивовижну професійну пам'ять, і з його несподіваним для всіх відходом у вічність українське історичне архітектурознавство втратило шаленого ерудита, наполегливого дослідника і вмілого популяризатора явищ світової і вітчизняної архітектури»[15, с.381].

Не менш цінною з точки зору історіографії проблеми є бібліографія В.І. Тимофієнка, підготовлена його колегами з Інституту проблем сучасного мистецтва АМУ і яка на сьогодні залишається єдиною спробою систематизації наукового доробку вченого. У супровідному матеріалі до бібліографії академіка відзначено: «Таксономія» праць В. І. – це 140 позицій, серед яких близько двадцяти монографій, тобто – більше ніж 500 друкованих аркушів. Врахування копіткої й часом невдячної праці титульного редактора збільшує ці цифри на 12 позицій, а обсяг опрацьованих текстів – на 320 аркушів. Погодьтеся, для однієї людини це масив колосальний: це робота наукового інституту за десятиріччя. Чи не останньою книгою В. І., що побачила світ, опинилася ґрунтовна монографія «Відродження Одеси: Архітектура повоєнного десятиліття» (Київ: Музична Україна, 2006). У творчих планах небіжчика лишився підручник «Історія архітектури України», до якого ним було напрацьовано значний обсяг матеріалів [Там само, с.378].

Новий етап дослідження постаті В.І. Тимофієнка відкривають ювілейні публікації, присвячені його 75-річчю, яке припадає на 2016 р.

Наведений огляд історіографії наочно демонструє, що творчий спадок В.І. Тимофієнка ще не введений у предметне поле історії науки. Дані, що містяться у рецензіях на праці вченого, біографічних довідках та некрологах, або опосередковано надаються у різноманітних джерелах, безумовно, демонструють усі можливі напрями наукових інтересів В.І. Тимофієнка. Втім їм бракує послідовності та системності у викладенні матеріалу. Саме цю лакуну спробує подолати наше дисертаційне дослідження.

У підрозділі 1.2. *«Джерельна база дослідження»* показано, що реалізація поставлених у дисертації завдань здійснювалася на основі залучення широкого кола джерел, серед яких найбільш важливими є: особові (біографічні) документи В.І. Тимофієнка; архівні матеріали про діяльність установ, в яких навчався та працював вчений; нормативно-правові акти; періодика; опубліковані праці В.І. Тимофієнка. Огляд джерел та літератури, що торкаються проблематики дисертаційної роботи свідчить, що джерельна база дослідження є скромною, але достатньою. Більша частина документів і матеріалів вводиться в науковий обіг вперше. Виявлені архівні

15. Пам'яті Володимира Івановича Тимофієнка: колектив співробітників Інституту проблем сучасного мистецтва академії мистецтв України // Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження пам'яток культурної спадщини: Зб. наук. праць з мистецтвознавства, архітектурознавства і культурології – Київ, 2008. – Вип.5.– 400 с.

джерела, їх систематизація і науковий аналіз у поєднанні із критичним осмисленням певного доробку своїх попередників дозволили нам здійснити комплексне дослідження історії життя й діяльності В.І. Тимофійенка в контексті розвитку сучасної історії архітектури та містобудівництва. Паралельно велася робота щодо виявлення архівних документів про В.І. Тимофійенка в архівосховищах Києва, Одеси, Воронежу тощо. Важливим джерелом для дослідження теми став приватний архів родини В.І. Тимофійенка. Архіви дозволили занести до списку не тільки збережені наукові праці вченого, а й оригінали та ксерокопії особистих документів (листи, посвідчення, грамоти, нагороди, фотодокументи, рукописи праць тощо). Особливу цінність для нас мали: праці, що знаходяться в Державному архіві Одеської області, різні матеріали, що зберігаються у фондах науково-дослідних інститутів, бібліотек та музеїв, і, звичайно, приватному архіві родини В.І. Тимофійенко.

Завдяки таким авторам, як М.М. Дьомін, Н.М. Кондель-Пермінова, В.П. Дахно, В.І. Єжов, О. Кащенко, І.Ф. Курас, А.О. Пучков, О. Федорук та ін. ім'я В.І. Тимофійенка поступово стало входити до наукової історично-біографічної літератури. Діяльність В.І. Тимофійенка у сфері історії архітектури та містобудування була темою не одного повідомлення вищеназваних авторів, в яких вони торкалися наукової спадщини вченого та його особистого внеску у досягненні провідних науково-дослідних установ України гуманітарного напрямку. Адже специфікою наукової біографії В.І. Тимофійенка є його перебування в авангарді процесу інституалізації вітчизняної гуманітаристики періоду незалежності. Неодноразово Володимир Іванович стояв біля витоків новостворених підрозділів різноманітних дослідних інституцій, був ініціатором, організатором та співавтором багатьох академічних проєктів універсального характеру в сфері історії культури, мистецтва та архітектури.

Оскільки дисертаційне дослідження присвячене науковій спадщині та діяльності в галузі історії архітектури конкретно взятої особи, то першорядною групою джерел для вивчення теми є матеріали особистого походження. Цінність цих джерел зумовлюється особливостями їхньої етимології, оскільки вони належать конкретно В.І. Тимофійенку, а відтак відображають безпосереднє сприйняття ним навколишнього світу, подій і явищ. По-перше, в них закладена своєрідна інформація соціально-психологічного рівня. По-друге, матеріали особового походження містять такі відомості, яких немає в інших джерелах. Їх використання дає змогу більш докладно відтворити як окремі події в вітчизняній гуманітаристиці вкрай важливого для її становлення періоду останньої третини ХХ – початку ХХІ ст., так і проаналізувати характерні риси й особливості життєдіяльності самого вченого.

Оглядачі життя і наукової діяльності В.І. Тимофійенка жодного разу не зверталися до його автобіографії. Нами вперше введено в науковий обіг його «Автобіографію», яка зберігається в Державному архіві Одеської області. Цей документ допоміг нам реконструювати ранні періоди біографії вченого, пов'язані з дитинством та юністю, що пройшли в Одесі, а також уточнити деякі деталі трудового шляху В. І. Тимофійенка.

Значно менше проаналізовано епістолярну спадщину вченого. Безумовно, епістолярний жанр становить важливий пласт серед джерел із вивчення історії науки. І це не випадково, адже листування аж до кінця ХХ ст. займало лідируючі позиції серед інструментів комунікації. Через кореспондентські зв'язки відбувався обмін думками, планами і враженнями, вирішувались нагальні проблеми особистого та громадського життя, здійснювалась координація зусиль окремих осіб для реалізації спільних проектів. Громадське і особисте в епістолярії перебувало у нерозривному зв'язку, відображуючи складну діалектику життєвої дійсності. Однак головною причиною незатребуваності епістолярних джерел у нашому дослідженні є етичний фактор, оскільки з моменту кончини вченого не пройшло й 10 років.

Особливу цінність у контексті вивчення особистого внеску вченого у становлення нової вітчизняної історії архітектури та містобудування має інформація, що міститься у протоколах засідань вчених рад, у опонентських відгуках В.І. Тимофієнка. Ці архівні матеріали є дуже корисними, бо дали нам можливість більш широко розкрити діяльність В.І. Тимофієнка у сфері історикоархітектурної науки, пам'яткоохоронної практики та висвітлити завдання, які він ставив перед собою.

Неабияке значення для детальної реконструкції наукового життєпису вченого мали архівні матеріали про діяльність установ, в яких він навчався та працював. З цією метою також було використано й ряд офіційних довідників й статей різних авторів, в яких містився достовірний джерельний матеріал, важливий для дослідження біографії вченого. Зокрема, цінна інформація про ленінградський період біографії вченого міститься у Ювілейному довіднику Санкт-Петербурзького академічного інституту живопису, скульптури та архітектури імені І. Рєпіна 2007 р.

Цінний матеріал для вивчення біографії В.І. Тимофієнка містить документація з організації навчальної та наукової роботи в Воронежському інженерно-будівельному інституті, Одеському державному педагогічному інституті ім. Ушинського, Одеському будівельному інституті, Київському інституті будівництва та архітектури. Комплексне використання цих джерел дало можливість детально дослідити процес навчання, викладацької, наукової та громадської діяльності вченого, висвітлити його стосунки з колегами, оцінити роль у житті вищезгаданих навчальних закладів.

Окрему групу джерел складають нормативно-правові акти, які документально засвідчують важливі моменти творчої біографії В.І. Тимофієнка, що пов'язані з кар'єрним ростом, з призначенням на відповідальні посади у рамках підготовки колективних академічних проектів, з відзначенням державними нагородами тощо. Дана група джерел також активно залучена нами при опрацюванні інформації, пов'язаної із пам'яткоохоронною діяльністю Володимира Івановича на експертному та прикладному рівнях.

Оскільки постать В.І. Тимофієнка тільки вводиться у предметне поле історії науки і історіографія проблеми має суто фрагментарний характер, величезну вагу джерельної бази нашого дослідження склали нарративні джерела публіцистичного характеру.

Так, важливим джерелом для реконструкції життєвого шляху В.І. Тимофієнка виступають праці сучасників вченого. Їх цінність підвищується тим, що часто в них йдеться про його особисті людські якості, стосунки з людьми, чого не передає офіційний документ. Вони дозволяють відтворити організаційну діяльність вченого; висвітлити його участь у роботі різних наукових закладів; розкрити його наукові погляди. Досить показовими щодо висвітлення психологічного портрету В.І. Тимофієнка є спогади О. Кащенко, А.О. Пучкова, О. Федорука, викладені у некрологах. Звичайно, некрологи і спогади – це специфічні джерела, які подають загальну інформацію, біографічні відомості та дещо суб'єктивні оцінки. Тому такі джерела, хоча й дуже цінні, бо написані професіоналами того середовища, в якому жив вчений, мають і свої негативні наслідки, бо позначені суб'єктивізмом. Враховувався також той факт, що в некрологах завжди відсутня критика поглядів чи позицій, все ж яскраво вимальовується образ вченого та його оточення.

Цінними у цьому контексті є також спогади учасників фундаментального енциклопедичного проекту по підготовці Зводу пам'яток історії та культури України в підготовці якого активну участь як редактор та автор приймав В.І. Тимофієнко.

Безумовно, використання опрацьованих документів і матеріалів потребує уважного, критичного підходу до співставлення різних джерел, щоб уникнути неточностей і односторонності суджень. Більша частина документів і матеріалів вводиться в науковий обіг вперше. Виявлені джерела, їх систематизація і науковий аналіз у поєднанні із творчим критичним осмисленням певного доробку своїх попередників дозволили нам здійснити комплексне дослідження історії життя й діяльності В.І. Тимофієнка в контексті розвитку сучасної історії архітектури та містобудівництва.

У підрозділі 1.3. *«Методологічні основи дослідження»* зазначається, що ці основи базуються на сукупності підходів, принципів і методів, застосування яких у даній роботі дозволило розв'язати поставлені завдання та сприяло репрезентативності й обґрунтованості проведеного дослідження і отриманих результатів. За основу було взято загальнонаукові принципи пізнання, на підставі яких усі явища розглядаються у взаємозв'язку, єдності їх соціального змісту. Так, принцип історизму дозволив вивчати складні суспільні явища в хронології, визначити етапи розвитку, передбачити конкретний підхід до аналізу подій і фактів, а саме: життя та діяльність В.І. Тимофієнка досліджені з одного боку як біографія відомого українського історика архітектури та містобудування, що впливав на розвиток вітчизняного архітектурознавства та водночас розглядаються у фокусі становлення нової історико-культурної парадигми в незалежній Українській державі в цілому. Принцип наукової об'єктивності забезпечив виявлення всіх чинників, які визначали життєвий шлях та наукові погляди В.І. Тимофієнка. Принцип холізму дозволив здійснити багатоаспектне висвітлення наукової біографії В.І. Тимофієнка у контексті впливу на його професійний шлях політичної ситуації в цілому та державної політики у сфері культури, архітектури і будівництва зокрема.

Принцип всебічного пізнання знайшов втілення в роботі через комплексний аналіз сукупності джерел, що стосуються наукової спадщини В.І. Тимофієнка. У межах окреслених підходів та принципів для досягнення завдань дисертаційного

дослідження використовувалися методи, які можна поділити на три підгрупи: загальнонаукові (історико-теоретичний, аналітичний, логічний і метод класифікації (систематизації)), специфічно-історичні (проблемно-хронологічний, діахронний (періодизації), порівняльно-історичний, біографічний) та міждисциплінарні (статистичний). Проте тільки комплексне застосування різноманітних способів пошуку, аналізу та синтезу забезпечило можливість оптимально використати архівні джерела, опубліковані документи та наукові праці для досягнення мети дисертаційного дослідження.

У другому розділі роботи **«Життєвий і творчий шлях В.І. Тимофієнка»** на основі реконструкції наукової біографії Володимира Івановича Тимофієнка (1941–2007) засвідчено, що він по праву належить до когорти науковців, що стояли у витоків формування нової історико-культурної парадигми незалежної України. Визначено, що професійний шлях В.І. Тимофієнка окреслюється декількома напрямками – науково-дослідним, науково-редакторським, науково-педагогічним, кожний з яких знайшов відбиття у досягненнях вченого і може бути поділений на три періоди: 1) отримання освіти та початок трудової діяльності (1941–1972 рр.); 2) українсько-радянський період у науковій кар'єрі (1972–1987 рр.); 3) робота у провідних сферах історії мистецтва та архітектури науково-дослідних закладів незалежної України (1987–2007 рр.). Якщо перший період наукової біографії В.І. Тимофієнка географічно пов'язаний з містами Російської Федерації, то після переїзду у 1972 р. до Одеси, усе подальше особисте і творче життя Володимира Івановича було нерозривно пов'язане із Україною.

У підрозділі 2.1. *«Формування наукового світогляду В.І. Тимофієнка (1941–1972)»* висвітлено ключові етапи початкового періоду його професійної біографії та окреслено їх вплив на становлення В.І. Тимофієнка як особистості та науковця. Дослідження основних етапів формування наукового світогляду В.І. Тимофієнка, а саме навчання в Інституті живопису, скульптури й архітектури ім. І.Ю. Рєпіна Академії мистецтв СРСР (факультет теорії та історії мистецтв) (1960–1965), аспірантура по кафедрі історії архітектури Ленінградського інженерно-будівельного інституту (спеціальність «Мистецтвознавство») (1965–1968), початок викладацької діяльності у Воронежському інженерно-будівельному інституті (ВІБІ) (1968–1971), стажування у Московському архітектурному інституті («МАрхІ») (1971–1972), – дозволило стверджувати, що роки, проведені у стінах цих легендарних закладів, здійснили суттєвий вплив на формування високих стандартів дослідної культури та наукового світогляду молодого вченого. Розкрито роль провідних представників радянської школи мистецтвознавства М.І. Брунова, А.В. Буніна, А.Л. Пуніна, В.І. Пілявського, М.Ф. Хомутецького та ін. у становленні В.І. Тимофієнка як науковця. Окреслено внесок В.І. Тимофієнка у фундацію архітектурного відділення ВІБІ. Наголошується, що, не зважаючи на те, що формування В.І. Тимофієнка як спеціаліста, науковця та викладача відбувалося у вищих навчальних закладах РРФСР, його наукові доробки здійснювалися у напрямку архітектурної спадщини України, про що свідчить тема захищеної у 1968 р. за спеціальністю «мистецтвознавство» кандидатської дисертації – «Архитектурно-градостроительное

развитие Одессы с конца XVIII века до 1917 года» та тематика його перших публікації періоду 1960 х – поч. 1970-х рр.

У підрозділі 2.2. «Українсько-радянський період у науковій кар'єрі В.І. Тимофієнка (1972–1987)» виділяються та реконструюються її окремі етапи, пов'язані із роботою у Одеському державному педагогічному інституті ім. К. Ушинського та Одеському інженерно-будівельному інституті (1972–1974); Науково-дослідному інституті теорії, історії та перспективних проблем радянської архітектури в м. Києві (1974–1979); Відділі історико-краєзнавчих досліджень Інституту історії України НАН України (1979–1987). Доведено, що кожний з цих етапів знайшов відбиток у дослідних досягненнях вченого.

Показано, що повернення в Україну та робота в Одеському державному педагогічному інституті ім. К. Ушинського стали поворотним моментом у професійному виборі: В.І. Тимофієнко остаточно визначився із своїм бажанням присвятити себе науково-дослідній справі. Показано, що саме на даному етапі формується предметне коло наукових інтересів вченого, пов'язаних із архітектурною та містобудівною історією Одеси та Південного регіону України в цілому.

Зазначено, що робота В.І. Тимофієнка в Науково-дослідному інституті теорії, історії та перспективних проблем радянської архітектури в м. Києві (1974–1979) припала на період, коли заклад працював в системі Державного комітету цивільного будівництва й архітектури при Держбуді СРСР (1964–1988) і його діяльність зазнала суттєвої переорієнтації з історико-теоретичних розвідок у бік прикладних завдань, що зумовило специфіку ключових напрямів дослідних напрацювань вченого. Поряд із залученням до співпраці над академічними проектами закладу «Історія архітектури України» та «Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР», В.І. Тимофієнко брав активну участь у розрахунковій діяльності Інституту з розробки історико-архітектурних опорних планів міст і зон охорони пам'яток Південних областей України. Це відкрило колосальні можливості для подальших дослідних розвідок вченого у напрямку архітектурної та містобудівної історії даного регіону, результатом яких стали авторські дослідження 1980–1990-х рр., що й по сьогодні не втратили статусу базових з даної проблематики.

Засвідчено, що досвід, набутий у цей період, значним чином вплинув на становлення власної наукової методології В.І. Тимофієнка, яка була ним ефективно застосована у Відділі історико-краєзнавчих досліджень Інституту історії України НАН України (1979–1987) та на посту відповідального секретаря Головної редакційної колегії «Зводу пам'яток історії та культури України». На основі окреслення магістральних напрямків роботи Відділу, пов'язаних із історичною регіоналістикою, історичною урбаністикою та пам'яткознавством, аргументовано висновок про те, що, по-перше, у ці роки відбулося становлення В.І. Тимофієнка саме як історика архітектури, адже тільки завдяки кропіткій архівній праці, можна було досягнути таких вражаючих результатів; по-друге, здійснилося остаточне узгодження магістрального напрямку наукових досліджень В.І. Тимофієнка, який відбився у його програмних монографічних публікаціях, присвячених історії архітектури та містобудування міст Північного Причорномор'я, зокрема Одеси; по-

третє, працюючи над проектом Зводу пам'яток історії та культури народів СРСР в Українській РСР В.І. Тимофієнко набуває неоціненного досвіду науково-дослідної та науково-редакторської праці, який згодом буде реалізований у багатьох колективних проектах періоду незалежності. Доведено важливу роль В.І. Тимофієнка у формуванні підвалин національної української наукової школи історії архітектури та містобудування, яке відбувалося в умовах жорсткого функціонування радянської ідеологічної машини.

У підрозділі 2.3. «*Життя та діяльність В.І. Тимофієнка у період незалежності України (1987-2007)*» визначається, що цей відрізок наукової біографії В.І. Тимофієнка означився процесами Перебудови і набуттям Україною державного суверенітету, і розгортався у кільватері закладання енциклопедичних підвалин нової історико-культурної парадигми. Виділено такі етапи даного періоду наукової біографії В.І. Тимофієнка: робота в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського (1987–2003); робота в Інституті проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України (2003–2006), робота в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України (2006–2007). З'ясовано зміст даних етапів та визначено головні досягнення В.І. Тимофієнка як дослідника, наукового редактора, експерта у сфері охорони пам'яток та викладача.

Серед головних наукових здобутків В.І. Тимофієнка періоду 1987–2003 рр. – заснування авторитетного щорічника Держбуду України «Архітектурна спадщина України» (5 випусків за 1994–2002 роки) та захист докторської дисертації зі спеціальності 18.00.01 – «теорія та історія архітектури, реставрація пам'яток архітектури» за темою «Містобудівне мистецтво Північного Причорномор'я другої половини XVIII – початку XIX ст.» (1993), що остаточно закріплює за В.І. Тимофієнком статус фундатора окремого наукового напрямку, пов'язаного з дослідженням архітектурної та містобудівної спадщини Північно-Причорноморського регіону України. Доведено, що і до теперішнього часу усі теоретичні та прикладні розвідки у царині історії архітектури та містобудування даного регіону неможливі без використання матеріалу, що був накопичений, систематизований та оприлюднений В.І. Тимофієнком у його програмних монографіях 90-х років.

На основі аналізу діяльності В.І. Тимофієнка за період 2003–2007 рр. доведено, що його наполеглива енциклопедична, редакторська, пам'яткоохоронна та експертна праця стала істотним внеском у формування підґрунтя нової історико-культурної парадигми незалежної України. Аргументується висновок про те, що об'єднуючи навколо фундаментальних енциклопедичних проектів 2000-х рр. широке коло однодумців (п'ятитомна енциклопедія «Мистецтво України» (т. 1; 1995), багатотомна «Енциклопедія сучасної України» (тт. 1 – 6; 2001–2006), «Історія української архітектури» (2003), «Історія української культури: В 5 т.» (т. 4, кн. 2, 2005), «Історія українського мистецтва: У 5 т.» (тт. 3–5; 2006–2011) В.І. Тимофієнко стає одним з фундаторів вітчизняної історії архітектури та містобудування в незалежній Україні. Відзначається визнання заслуг вченого не тільки професійним середовищем, але й державою: за сумлінну працю та внесок у становлення

вітчизняної історії архітектури В.І. Тимофієнко був двічі нагороджений Державною премією України в галузі архітектури у 2002 та 2007 рр. та удостоєний звання «Заслужений діяч науки і техніки України» (2007).

У третьому розділі «Аналіз наукового доробку В.І. Тимофієнка» надається комплексна характеристика дослідної спадщини вченого. Її вивчення та систематизація дозволили поділити її на три групи. Перша включає авторські одноосібні дослідження з історії архітектури та містобудування Одеси та Північного Причорномор'я, друга представлена переважно колективними проектами енциклопедичного характеру, третя охоплює науково-редакторські напрацювання.

У підрозділі 3.1. розглянуто «Внесок В.І. Тимофієнка в дослідження історії архітектури та містобудування Одеси та Північного Причорномор'я». У частині 3.1.1 підрозділу «Архітектурна та містобудівна спадщина Одеси в працях В.І. Тимофієнка» систематизовано та проаналізовано авторські матеріали «Одеського циклу», в т. ч. й публікації в регіональній пресі 1960-х – поч. 1970-рр., які раніше не згадувалися бібліографами вченого. У частині 3.1.2. підрозділу «В.І. Тимофієнко – фундатор наукового напрямку історико-архітектурних досліджень Північного Причорномор'я» аналізується науковий доробок вченого з опрацювання величезного масиву архівних матеріалів, їх систематизації та введення у дослідне поле вітчизняної історії архітектури та містобудування. Визначено, що авторськими монографічними дослідженнями з архітектурної та містобудівної історії Одеси та Північного Причорномор'я В.І. Тимофієнко започаткував окремий науковий напрямок історико-архітектурних досліджень даного регіону.

Показано, що на сьогодні Північно-Причорноморський цикл публікацій В.І. Тимофієнка – це відправна точка, від якої починається будь-яка нова наукова розвідка у даному предметному полі. На основі аналізу тематичних публікацій останніх років аргументується теза, що більшість з них є лише заповненням окремих прогалів (часових, локальних, жанрових, біографічних), залишених В.І. Тимофієнком для майбутніх дослідників. Доведено, що В.І. Тимофієнко вперше в дослідженнях з історії архітектури зробив акцент не на вивченні окремих архітектурних напрямків та стилів, а на містобудівному аспекті історії архітектури та включенні її у регіональний контекст.

У підрозділі 3.2. «В.І. Тимофієнко - систематизатор архітектурної та містобудівної спадщини України» аналізується внесок вченого у вітчизняний енциклопедичний рух. Підкреслено актуальність питання створення системи новітніх вітчизняних енциклопедичних видань, яке пов'язане з утвердженням інтелектуальної незалежності української нації і держави. Запропоновано класифікацію наукових доробок В.І. Тимофієнка універсального характеру на колективні проекти та особисті праці.

У підрозділі 3.2.1. «Внесок В.І. Тимофієнка у підготовку енциклопедичних проектів в сфері архітектури, мистецтва та культури» надано кількісну та якісну характеристику участі вченого у роботі над універсальними та тематичними колективними енциклопедичними розробками доби незалежності. Це – 44 одноосібні та 3 статті у співавторстві для 1-го тому п'ятитомної енциклопедії «Мистецтво України» (1995–1999), 68 одноосібні та 2 сумісні статті для 1–7 томів

«Енциклопедії сучасної України» (А-Д) (2001–2014), окрема глава «Архітектура і містобудівна культура» для 2-ї кн. 4-го тому «Історії української культури: В 5 т.» (2005–2011), об'ємні огляди по архітектурі для 3-тому «Мистецтво XVI–XVIII ст.» та перших двох розділів 4-го тому «Мистецтво XIX ст.» п'ятитомної «Історії українського мистецтва» НАН України, ІМФЕ ім. М.Т. Рильського, а також «Словники термінів» для 4-го та 5-го тт. цього видання (2006–2011). Яскраве поєднання організаторських здібностей редактора й дослідницького таланту В.І. Тимофієнка відбулося під час роботи над «Історією української архітектури» Української академії архітектури (2003) – першою фундаментальною працею, в якій ґрунтовно висвітлено багатовіковий розвиток українського зодчества. Відзначено, що згадані фундаментальні наукові праці, в підготовці яких активну й безпосередню участь брав В.І. Тимофієнко, нині формують основу українського архітектурознавства як невід'ємної складової історії української культури.

Підрозділ 3.2.2. присвячений аналізу одноосібних робіт В.І. Тимофієнка узагальнюючого характеру. Це – фундаментальні теоретико-методологічні праці «Енциклопедія архітектурної спадщини України: Тематичний словник багатотомного видання» (1995), «Архітектура і монументальне мистецтво: Терміни та поняття» (2002), 1 книга 1 тому 4-томних «Нарисів всевітньої історії архітектури» (2000), «Історія архітектури Стародавнього світу» (2006), монографія «Давня Америка: Розвиток архітектури і монументального мистецтва» (2006), в яких вчений залишається вірним концептуально вивереному принципу універсальності культурно-художнього простору, до якого органічно включено й український сегмент. Обґрунтовується думка про те, що квінтесенцією досягнень В.І. Тимофієнка як дослідника-пошукувача, розвідника, першовідкривача імен, аналітика, систематизатора, методолога, енциклопедиста стала його монографічна робота «Зодчі України кінця XVIII – початку XX ст. Біографічний довідник» (1999). Підкреслюється, що майстерне володіння словом, особливий авторський стиль подання найскладнішого фахового матеріалу, його ґрунтовне ілюстративне супроводження та багатий репродукційний матеріал, характерні для фундаментальних узагальнюючих праць енциклопедичного характеру з історії світової культурної спадщини в цілому та розвитку української архітектури та містобудування зокрема, автором яких виступив В.І. Тимофієнко, не тільки збагатили скарбницю фахової експертної літератури, але й виступають дієвим інструментом популяризації історико-архітектурних знань серед широкого загалу читачів, підвищенню культурного рівня українського народу, і, перед усім, молоді, самоусвідомленню українства через визначення гідного місця української культурної, архітектурної та містобудівної спадщини у всевітньому культурному просторі.

У підрозділі 3.3. *«Науково-редакторська діяльність В.І. Тимофієнка у контексті становлення пам'яткоохоронної справи в незалежній Україні»* аналізується робота вченого на посаді відповідального секретаря Головної редколегії наукового енциклопедичного видання «Звід пам'яток історії та культури (1994–2002)» (підрозділ 3.3.1), наукового (титульного) редактора щорічника «Архітектурна спадщина України» (1994–2002) (підрозділ 3.3.2), члена редакційної

колегії збірника наукових праць НДІТІАМ «Теорія та історія архітектури» (1995) та збірки наукових праць ІПСМ АМУ «Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини» (2005–2007) (підрозділ 3.3.3). Загалом під редакцією В.І. Тимофієнка вийшло друком понад 20 наукових видань. Їх переважна більшість торкалася питань систематизації та збереження архітектурної та містобудівної спадщини та пам'яткоохоронної проблематики в цілому.

Доводиться, що підготовка та вихід окремих частин наукових видань сприяли активізації пошукової роботи, виявленню пам'яток архітектурної спадщини та підняттю їхнього збереження на новий рівень. Визначено, що реалізація наукової стратегії щодо дослідження й презентації архітектурних досягнень України, висвітлення складних шляхів багатовікового розвитку зодчества, зосередження уваги на найактуальніших проблемах охорони культурної спадщини дозволяло розглядати матеріали наукових періодичних видань та додатків до них («З історії Української академії архітектури» (1995), «Правові акти з охорони культурної спадщини» (1995), «З історії української реставрації» (1996)), як ґрунт для вдосконалення праць з реставрації пам'яток архітектури та регенерації історичних міст, важливий етап для виконання програмного проекту «Історія української архітектури» (2003) та інших галузевих доробок.

Наголошується, що науково - редакторська діяльність В.І. Тимофієнка у сфері історії вітчизняної архітектури не тільки продемонструвала активну пам'яткоохоронну позицію вченого, але й надала йому досвіду теоретика та систематизатора архітектурної спадщини нашої країни, про що свідчить вага номенклатура його публікацій. Показано взаємозв'язок науково-дослідної та науково-редакторської роботи В.І. Тимофієнка з експертною діяльністю прикладного характеру у сфері охорони вітчизняних пам'яток архітектури та містобудування (у роботі Науково-методичної ради з питань реставрації та реконструкції історичної забудови Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України та Експертної комісії з розгляду питань занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України (2000-і рр.)

Визначається, що роль науково-редакторської діяльності В.І. Тимофієнка важко переоцінити не тільки з позицій вузькогалузевого розвитку вітчизняної архітектурної теорії та практики. Невимірним є внесок вченого у формування світоглядних підвалин культурної політики незалежної України в цілому. Адже ставлення до пам'яток історії і культури є показником рівня духовної зрілості суспільства та розвитку держави.

ВИСНОВКИ

1. В дисертації вперше здійснено історико-науковий аналіз наукового доробку в галузі історії архітектури та містобудування академіка В.І. Тимофієнка (1941–2007). Аналіз стану наукової розробки теми дає підставу констатувати, що наукова, організаційна та викладацька діяльність В.І. Тимофієнка не була предметом

системного і цілісного дослідження. Опубліковані на сьогоднішній день праці лише фрагментарно розкривають деякі аспекти його біографії. Джерельну базу дослідження складають опубліковані роботи вченого, неопубліковані архівні матеріали щодо його діяльності, матеріали преси досліджуваного періоду. Використані методи дослідження історіографічних і архівних джерел дали можливість через поставлені завдання досягти мети дисертаційного дослідження – показати значення наукової спадщини вченого в контексті формування енциклопедичних підвалин нової історико-культурної парадигми незалежної України в цілому та розвитку історії архітектури та містобудування зокрема.

2. Вперше на документальній основі підготовлена наукова біографія вченого, визначено ключові напрямки його професійної діяльності: науково-дослідний, науково-редакторський та науково-педагогічний. В результаті дослідження встановлено найголовніші періоди життя та діяльності В.І. Тимофієнка: отримання освіти та початок трудової діяльності (1941–1972): навчання у Інституті живопису, скульптури й архітектури ім. І.Ю. Рєпіна Академії мистецтв СРСР (1960–1965); навчання в аспірантурі Ленінградського інженерно-будівельного інституту (1965–1968); початок трудової діяльності у Воронежському інженерно-будівельному інституті (1968–1971); стажування у МАрхі (1971–1972); б) українсько-радянський період у науковій кар’єрі вченого (1972–1987): робота в Одеському державному педагогічному інституті ім. К. Ушинського (1972–1974), у Науково-дослідному інституті теорії, історії та перспективних проблем радянської архітектури в м. Києві (1974–1979), у Відділі історико-краєзнавчих досліджень Інституту історії України НАН України (1979–1987); в) робота у провідних в сфері історії мистецтва та архітектури науково-дослідних закладах незалежної України (1987–2007): в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського (1987–2003); в Інституті проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України (2003–2006); в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України (2006–2007).

3. Встановлено, що творчий доробок В.І. Тимофієнка (близько 200 бібліографічних позицій загальним обсягом 820 др. арк., серед яких близько 40 монографій) можна умовно розділити на такі основні напрями досліджень: 1) авторські одноосібні праці з історії архітектури та містобудування Одеси та Північного Причорномор’я; 2) роботи з систематизації вітчизняної архітектурної та містобудівної спадщини, що знайшли втілення у низці авторських та колективних енциклопедичних проєктів; 3) науково-редакторські напрацювання у сфері історії архітектури та пам’яткоохоронної справи. Як ініціатор та науковий редактор провідних фахових видань «Архітектурна спадщина України», «Теорія та історія архітектури», «Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини» В.І. Тимофієнко зробив вагомий внесок у закладання підвалин вітчизняної історико-архітектурної науки, формування її ключових завдань та популяризації архітектурознавства в цілому. Науково-редакторська діяльність В.І. Тимофієнка продемонструвала його активну пам’яткоохоронну позицію на прикладному рівні.

4. В.І. Тимофієнко окрім дослідної роботи зосереджував увагу на проблемах охорони вітчизняних пам'яток архітектури та містобудування. У 2000-х рр. академік бере активну участь у роботі Науково-методичної ради з питань реставрації та реконструкції історичної забудови Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України та на громадських засадах виконує обов'язки члена Експертної комісії з розгляду питань занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Практичний досвід, набутий у царині пам'яткоохоронної діяльності, вчений з успіхом екстраполює у площину теоретичних узагальнень, що стало вагомим кроком на шляху оптимізації пам'яткоохоронної справи у контексті євроінтеграційних прагнень України.

5. Науково-педагогічна діяльність В.І. Тимофієнка відзначена роботою у вузах Воронежу, Москви, Одеси та Києва. Тематичні курси з історії мистецтва та архітектури він викладав у Воронежському інженерно-будівельному інституті (1968–1971), в Одеському державному педагогічному інституті ім. К. Ушинського (1972–1974), в Одеському державному інженерно-будівельному інституті (1972–1974), у Київському національному університеті будівництва і архітектури (1987–2007). Такі науково-методичні праці (підручники) В.І. Тимофієнка, як «Нариси всесвітньої історії архітектури» (Т.1., кн.1.) (2000), «Історія архітектури Стародавнього світу» (2006; 2007) стали канонічними.

6. У результаті реконструкції професійної біографії В.І. Тимофієнка та узагальнення його наукового доробку встановлена роль вченого у формуванні теоретико-концептуальних засад нової історико-культурної парадигми України, одним з напрямків якого стало визначення специфічних національних рис української містобудівної та архітектурної традиції та включення її у загальнонаціональний культурний контекст. На долю науковців покоління В.І. Тимофієнка окрім війни, голоду, несвободи, випало важливе завдання довести, що Україна є не культурною провінцією великих імперій без власного обличчя, а окремою країною з міцними національними традиціями. А для цього вона була повинна отримати власну історію своєї архітектури. І Володимир Іванович Тимофієнко виявився одним з перших, хто взяв на себе цю місію. Його наукові розвідки з проблем архітектурної та містобудівної історії Південного регіону України, робота з узагальнення та систематизації її архітектурної спадщини, участь у енциклопедичних проєктах доби незалежності, активна пам'яткоохоронна діяльність засвідчують визнання авторитету В.І. Тимофієнка як фундатора української історії архітектури і містобудування та універсального дослідника, методолога і експерта у сфері мистецтвознавства та архітектури в цілому.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Пелєвін Є.Ю. Участь Володимира Тимофієнка у підготовці енциклопедичного проєкту «Звід пам'яток історії та культури України»/ Є.Ю. Пелєвін // Гуржіївські історичні читання: зб. наук. праць / Ред. кол.: В.А. Смолій,

О.І. Гуржій, А.Г. Морозов та ін. – Черкаси: Вид. Ю.А. Чабаненко, 2014 – 2015. – Вип. 8–9. – С. 37–39.

2. Пелєвін Є.Ю. Національна архітектурна спадщина як інструмент формування політики пам'яті / Є.Ю. Пелєвін // Гілея: Наук. вісник: зб. наук. праць. – Київ, 2015. – Вип. 92 (1). – С. 106–109.

3. Пелєвін Є.Ю. Внесок академіка В.І. Тимофієнка у становлення та розвиток пам'яткоохоронної справи в незалежній Україні / Є.Ю. Пелєвін // Питання історії науки і техніки. – 2016. – № 2 (38). – С. 47–55.

4. Пелєвін Є.Ю. У витоків професійного становлення В.І. Тимофієнка (1941–2007) – фундатора вітчизняної історії архітектури і містобудування / Є.Ю. Пелєвін // Вісник Дніпропетровського університету : Серія «Історія і філософія науки і техніки». – 2016. – Т. 24, № 24. – С. 92–100.

5. Пелєвін Є.Ю. Науковий доробок академіка В.І. Тимофієнка у період роботи у Відділі історико-краєзнавчих досліджень Інституту історії України (1979–1987) / Є.Ю. Пелєвін // Історія науки і техніки : зб. наук. пр. / Держ. екон.-технол. ун-т трансп., Центр дослідж. з історії науки і техніки ім. О. П. Бородіна ; редкол.: О.Я. Пилипчук (голов. ред.) [та ін.]. – Київ : Вид-во ДЕТУТ, 2016. – Вип. 8. – С. 181–190.

6. Пелєвін Є.Ю. Внесок академіка В.І. Тимофієнка у становлення вітчизняної історії архітектури і містобудування (1987–2003 рр.) / Є.Ю. Пелєвін // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І.С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. – Вип. 1, Ч. 2. – С. 153–159.

7. Пелєвін Є.Ю. Внесок В.І. Тимофієнка у підготовку колективних енциклопедичних проєктів в сфері культури, мистецтва та архітектури / Є.Ю. Пелєвін // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. – 2016. – Вип. 15. – С. 82–93.

8. Пелєвін Є.Ю. Вплив академічного середовища КиївНДІТІ на становлення В.І. Тимофієнка як дослідника та енциклопедиста (1972–1984) / Є.Ю. Пелєвін // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2016. – Вип. 45. – С. 383–386.

9. Pelevin E. Monumental art and protection of monuments as an instrument for national identity formation / E. Pelevin // International Journal of Economics and Society (IJES). – 2016. – Vol. 2. – Iss. 5. – P. 50–54.

Опубліковані праці апробаційного характеру

10. Пелєвін Є.Ю. В.І. Тимофієнко – автор біографічного покажчика «Зодчі України кінця XVIII – початку XX століть» / Є.Ю. Пелєвін // Бъдещето въпроси от света на наука – 2012. Материали за 8 Международна научна практична конференция. 17–25 дек., 2012. – София. Том 21. История. Педагогически науки. – София : «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2012. – С. 19–20.

11. Пелєвін Є.Ю. Становлення вітчизняної школи дослідження інженерно-будівельної спадщини: внесок В.І. Тимофієнка / Є.Ю. Пелєвін // Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук. Матер. IV Всеукр. наук. конфер. з міжнар. участю. (м.

Дніпропетровськ, 15 липня 2014 р.): у 2-х частинах. – Дніпропетровськ: ТОВ «Інновація», 2014.– Ч. 2. – С. 74–76.

12. Пелевін Є.Ю. Діяльність В.І. Тимофієнка у складі головної редколегії наукового енциклопедичного видання «Звід пам'яток історії та культури України» / Є.Ю. Пелевін // Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес: тези доповідей Міжнар. наук.-теор. конф. студ. і аспір., м. Харків, 7–8 квітня 2015 р.: у 3 ч. – Ч. 3 / редкол. Л.Л. Товажнянський та ін. – Харків: НТУ «ХП», 2015. – С. 105–106.

13. Пелевін Є.Ю. Діяльність В.І. Тимофієнка на посту редактора наукового щорічника «Архітектурна спадщина України» / Є.Ю. Пелевін // Двадцята Всеукраїнська конференція молодих істориків науки, техніки і освіти та спеціалістів за темою «Наука України як фактор національної безпеки»: мат. конф., 17 квітня 2015 р., м. Київ. – Київ, 2015. – С. 126–129.

14. Пелевін Є.Ю. Експертна пам'яткоохоронна діяльність академіка В.І. Тимофієнка / Є.Ю. Пелевін // Збірник праць XIV Міжнародної молодіжної науково-практичної конференції «Історія розвитку науки, техніки та освіти» за темою: «Молодіжні ініціативи формування науково-освітнього простору України». – Київ, 14 квітня 2016 р. / Укладач Л.П. Пономаренко. – Київ, 2016. – С. 49–51.

15. Пелевін Є.Ю. Участь академіка В.І. Тимофієнка у дослідних проектах інституту проблем сучасного мистецтва академії мистецтв України (2003–2006 рр.) / Є.Ю. Пелевін // Двадцять перша Всеукраїнська конференція молодих істориків науки, техніки і освіти та спеціалістів за темою «Модернізація науково-технологічної політики України»: Мат. конф., 15 квітня 2016 р., м. Київ. – Київ, 2016. – С. 152–155.

АНОТАЦІЯ

Пелевін Є.Ю. Діяльність В.І. Тимофієнка (1941–2007) у контексті розвитку історії архітектури та містобудування в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки й техніки. – Державний економіко-технологічний університет транспорту, Київ, 2017.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню життєвого шляху, науково-дослідній, науково-редакторській, науково-педагогічній та пам'яткоохоронній діяльності Володимира Івановича Тимофієнка (1941-2007) – академіка, доктора мистецтвознавства, професора, віце-президента Української академії архітектури, заслуженого діяча науки і техніки України, двічі лауреата Державних премій України в галузі архітектури 2002 та 2007 рр. На основі широкого загалу джерел окреслено внесок В.І. Тимофієнка у формування енциклопедичних підвалин нової історико-культурної парадигми незалежної України в цілому та розвиток історії архітектури та містобудування зокрема.

Ключові слова: В.І. Тимофієнко, історія архітектури та містобудування, Одеса, Північне Причорномор'я, наука.

АННОТАЦІЯ

Пелевин Е.Ю. Деятельность В.И. Тимофеенко (1941-2007) в контексте развития истории архитектуры и градостроительства в Украине. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.07 – история науки и техники. – Государственный экономико-технологический университет транспорта, Киев, 2016.

Диссертация посвящена комплексному исследованию жизненного пути, научно-исследовательской, научно-редакторской, научно-педагогической и памятникоохранной деятельности Владимира Ивановича Тимофеенко (1941-2007) – академика, доктора искусствоведения, профессора, вице-президента Украинской академии архитектуры, заслуженного деятеля науки и техники Украины, дважды лауреата Государственных премий Украины в области архитектуры 2002 и 2007 гг. На основе широкого круга источников обозначен вклад В.И. Тимофеенко в формировании энциклопедических основ историко-культурной парадигмы независимой Украины в целом и развитие истории архитектуры и градостроительства в частности.

Работа состоит из вступления, трех разделов, выводов к каждому разделу, общих выводов, списка использованных источников и приложений. В диссертации обоснована актуальность проблемы, определены объект, предмет, цели, задачи и методология исследования, раскрывается научная новизна, теоретическое и практическое значение полученных результатов.

Отмечено, что жизнь и деятельность В.И. Тимофеенко ранее не была предметом комплексного научного исследования. Историографический обзор убедительно показывает, что избранная научная проблема освещалась предыдущими исследователями фрагментарно. Реализация поставленных в диссертационном исследовании задач осуществляется на основе использования широкого круга источников, среди которых наиболее важными являются: опубликованные работы В.И. Тимофеенко, его личные (биографические) документы, архивные материалы о деятельности учреждений, в которых он работал, периодические издания.

Очерчены условия и особенности формирования научного мировоззрения В.И. Тимофеенко. Показано, что основными факторами, которые способствовали формированию личности и становлению научного мировоззрения В.И. Тимофеенко, были: культурно-образовательные (обучение в Институте живописи, скульптуры и архитектуры им. И.Е. Репина Академии художеств СССР и аспирантуре Ленинградского инженерно-строительного института); научно-педагогические (влияние и авторитет высококвалифицированных специалистов, ученых, профессоров, среди которых – Н.И. Брунов, А.В. Бунин, В.И. Пилявский, А.Л. Пунин, Н.Ф. Хомуцкий и др.); организационно-методические – приобретение опыта организации и методического обеспечения учебного процесса в Воронежском инженерно-строительном институте и Московском архитектурном институте («МАрхИ»).

Выделены и проанализированы основные направления научных исследований В.И. Тимофеенко: 1) авторские монографические труды по истории архитектуры и градостроительства Одессы и Северного Причерноморья; 2) работы по

систематизации архитектурного и градостроительного наследия Украины в целом; 3) научно-редакторские наработки в области истории архитектуры и охраны памятников.

Аргументировано, что одним из главных научных достижений В.И. Тимофеенко по праву можно назвать его работу по систематизации архитектурного и градостроительного наследия Украины, которая нашла воплощение в ряде авторских и коллективных проектов 1990–2000-х гг., заложивших основы энциклопедического движения по формированию теоретико-концептуальных основ историко-культурной парадигмы Украины.

Ключевые слова: В.И. Тимофеенко, история архитектуры и градостроительства, Одесса, Северное Причерноморье, наука.

SUMMARY

Pelevin Y. The activity of V. Tymofiyenko (1941–2007) in the context of the architecture and townbuilding history development in Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for a degree of Candidate of historical science, speciality 07.00.07 – the history of science and technics. – State Economy and Technology University of Transport, Kyiv, 2016.

The dissertation is devoted to the complex research of the lifecourse, research, scientific, editorial, educational and heritages aving activity of Vladimir Ivanovich Tymofiyenko (1941–2007) who was the academic, doctor of arts, professor, vice-president of Ukrainian Academy of Architecture, honored scientist of Ukraine, laureate of state prize of Ukraine in architecture twice in 2002 and in 2007. The contribution of V. Tymofiyenko in the forming of encyclopedic foundations of a new historical and cultural paradigm of independent Ukraine as a whole and the architecture and townbuilding history development in particular is outlined based on general public sources.

Keywords: V. Tymofiyenko, architecture and townbuilding history, Odessa, Northern Black Sea Coast, science.

Підписано до друку 15.12. 2016 р. Формат 60X90/16

Ум. друк. арк. 1,16. Обл.-вид.арк. 0,9

Спосіб друку – ризографія. Зам. № 204-2/12

Наклад 100 прим.

Виготовлювач ТОВ «Талком»

03115, м. Київ, Львівська, 23, тел/факс (044)424-40-69, 424-56-26

T-mail: ukraina.vdk@mail.ru

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4538 від 07.05. 2013